

DODINGEN DOOR MINDERJARIGEN

Ellen Vandenbussche, Rudy Verhoeven, Lode Walgrave*

Inleiding en probleemstelling

In recente jaren hebben een aantal sensationele feiten de aandacht getrokken op het fenomeen van dodingen door minderjarigen. Vooral de Britse Bulger-case¹ riep een golf van morele paniecreacties op: in de pers verschenen klachten over het 'toenemende geweld door kinderen en jongeren' en de slechte sociale, morele en culturele omstandigheden waarin ze werden opgevoed. Daaropvolgende berichten over dodingen door zeer jonge kinderen in Zweden, Frankrijk, de USA en elders wakkerden dit klimaat nog aan. Dag- en weekbladpers had een nieuw verkoopsargument ontdekt: dodende kinderen. Verwacht kan worden dat de film spoedig zal volgen.

Vanzelfsprekend gaat het om een overreactie. Zeer vermoedelijk zijn kinderen en jongeren in het algemeen niet gewelddadiger geworden dan, pakweg, tien jaar geleden. De Bulger-case is een zodanig atypisch gebeuren dat er amper conclusies uit te trekken zijn.

Het incident confronteert ons wel met de vaststelling dat er zeer weinig geweten is over dodingen door kinderen of jongeren. Veel systematisch onderzoek erover bestaat niet.

Toch vinden we reeds bij PLATO een tekst die verwijst naar dergelijke feiten: '[...] dergelijke daden kunnen enkel veroorzaakt worden door waanzin, ouderdom of kindsheid. Deze twee laatste toestanden verschillen in geen opzicht van waanzinnigheid' (PLATO, cit. in GIRET, 1991). PLATO schakelt kinderen gelijk met waanzinnigen.

Deze basisopvatting is eigenlijk zeer lang blijven doorspelen. Minderjarigen die doden, waren zeer uitzonderlijke, gestoorde personen, waarover in de eerste plaats de psychiatrie uitspraken moest doen. Dat was het geval met Pierre RIVIÈRE in het Frankrijk van de negentiende eeuw, en dat is nu nog steeds zo (FOUCAULT, 1973). De psychiatrie levert meerdere verklaringen en modellen om concrete gevallen van dodingen door minderjarigen te verklaren (ADRIAENS, 1980).

Enkele studies beklemtonen toch andere aspecten. In een Amerikaanse publicatie worden verklaringen gezocht in de familiale omgeving en de maatschappelijke context waarin het feit plaatsvond (GARDINER, 1985). Een Engelse studie poogt via een diepgaande beschrijving van de motieven en de sociale achtergronden van een concreet geval, de publieke opinie te sensibiliseren voor het probleem van de jonge

* Afdeling Strafrecht, Strafvordering en Criminologie van de KU Leuven.

1. In 1993 werd in Groot-Brittannië een kleuter, John BULGER, omgebracht in een spel door twee jongetjes van resp. 8 en 9 jaar oud. Deze zaak kreeg in heel de wereld veel ruchtbaarheid en was o.m. in Groot-Brittannië aanleiding tot een verstrakking van het klimaat ten aanzien van jeugddelinquentie.

moordenaars (SERENY, 1974). Een Franse studie toont vooral op statistische en beschrijvende wijze aan dat de oorzaken moeten gezocht worden bij de ontbrekende structuren in de kindertijd en de slechte ouder-kind-relatie (BRIGUET-LAMARRE, 1969).

De literatuur blijft beperkt tot enkele fragmentaire studies en gevalstudies. Een systematische aanpak ontbreekt. Om diverse redenen blijkt een grondiger studie van de fenomeen van dodingen door minderjarigen nochtans wenselijk. In de eerste plaats omdat het het meest definitieve en fatale delict is. Een doding is een zeer zware catastrofe in het leven van het slachtoffer, én van de dader. Voor het slachtoffer zijn de gevolgen fataal; voor de dader zijn de gevolgen zeer ingrijpend, zowel inzake zijn leefsituatie en zijn toekomstperspectieven, als op het psychologische vlak. Gevalstudies over dergelijke fenomenen blijven dus klinisch-wetenschappelijk zeer belangrijk, maar om de draagwijdte ervan beter in te schatten, moeten ze meer worden ingekaderd in de bredere fenomeenbeschrijvingen die vergelijkingen mogelijk maken.

Ten tweede roepen dergelijke dodingen ontstelde emotionaliteit op, die aanleiding kunnen zijn tot overdreven paniekreacties. In de hogervermelde persverslaggeving werd het werkelijke gebeuren van de Bulger-case uit zijn context gelicht en zodanig overbelicht, dat de Britse regering meteen een aantal algemeen-punitieve maatregelen nam ten aanzien van minderjarige delinquenten: ze hadden er niets mee van doen en ze zullen ook geen enkel preventief noch curatief effect ressorteren ten aanzien van dodingen. Om de reacties op een dergelijk feit beter in de hand te houden, moet men zicht krijgen op de draagwijdte ervan.

Ten derde is er ook een meer criminologische relevantie verbonden aan een dergelijke studie. Zeer waarschijnlijk bestaat inzake dodingen door minderjarigen een laag darknumber, zodat het één van de weinige delicten is waarover cijfermateriaal betrouwbaar kan worden geacht. Daarenboven roepen dodingen door minderjarigen ook theoretische vragen op. Het is immers niet duidelijk hoe zij moeten worden geïnterpreteerd: als een (zeer erge) vorm van jeugddelinquentie zonder meer, dan wel als een afzonderlijk type dat atypisch is voor de andere vormen van jeugddelinquentie.

De voorliggende studie is de thematische samenvatting van twee licentiaatsverhandelingen (VANDENBUSSCHE en VERHOEVEN, 1994). Het doel ervan is tweevoudig.

1) Het wil enig zicht krijgen op de omvang van het fenomeen van dodingen door minderjarigen. In de licentiaatsverhandelingen werden de cijfers van België en van Nederland ingezameld en met elkaar vergeleken. Omwille van de lengte, en omdat de cijfers over België een hogere betrouwbaarheid hebben, wordt hier enkel het accent gelegd op de Belgische gegevens.

2) Er wordt een eerste poging tot interpretatie gedaan. In principe kan men doding beschouwen als het ernstigste misdrijf door minderjarigen. De literatuur geeft een aantal sociale en sociaal-psychologische kenmerken aan van jongeren die gemakkelijker ernstiger en frequenter delinquentie begaan. Wanneer de minderjarigen die gedood hebben in dat profiel passen, dan kan men besluiten dat dodingen als het ware de top van de traditionele jeugddelinquentie uitmaken. Wanneer dat niet

zo is, dan blijken jeugddodingen eerder uitzonderlijke, atypische verschijnselen te zijn, die op een andere wijze moeten worden geïnterpreteerd en aangepakt.

1. Methodische aanwijzingen

1.1. BEGRIPSOMSCHRIJVING

In België worden de delicten van minderjarigen gekwalificeerd volgens de artikels van het volwassenstrafrecht. Doding op zich is een neutraal gegeven en het kan onderverdeeld worden in andere begrippen waarbij 'moord' en 'doodslag' de meest gangbare zijn.

Een minderjarige die een doding heeft begaan valt onder artikel 36.4 van de Wet op de Jeugdbescherming van 1965 (JBW). Hij heeft 'een als misdrijf omschreven feit' begaan. Het parket en de jeugdrechter gebruiken echter in de praktijk ook de artikels en de termen uit het volwassenstrafrecht om het te kwalificeren (art. 392-418 Strafwetboek). De jeugdrechter kan twee richtingen uit met zulke minderjarige. Hij kan hem onder zijn jurisdictie houden en hem krachtens artikel 37 JBW een maatregel opleggen. Dit zal meestal een plaatsing zijn in een gemeenschapsinstelling. Dit geldt voor alle minderjarigen. Hij kan de minderjarige, wanneer die op het ogenblik van de feiten reeds 16 jaar is, echter ook uit handen geven krachtens artikel 38 JBW. De minderjarige wordt aldus doorverwezen naar het gewone strafrecht en kan eventueel voor de correctionele rechtbank komen of voor het hof van assisen. Er wordt dan geen rekening meer gehouden met de minderjarigheid behalve bij de straftoemeting waar de doodstraf nooit kan uitgesproken worden.

De wetgeving vormde het uitgangspunt om de werkdefinitie van doding en minderjarigheid te omschrijven. Werkdefinitie doding: feiten waarbij het slachtoffer overleden is als gevolg van handelingen van de dader. Werkdefinitie minderjarigen: de jongens en meisjes die op het ogenblik van de feiten tenminste twaalf jaar zijn maar nog niet de volle leeftijd van achttien jaar hebben bereikt. *We zoeken dus naar bij het gerecht bekende minderjarige daders of mededaders van handelingen ten gevolge waarvan het slachtoffer overleden is.*

1.2. OP ZOEK NAAR CIJFERGEGEVENS

Rechtstreeks contact met de statistische diensten op Belgisch en op Vlaams niveau bracht ons tot de conclusie dat er in België geen afzonderlijke statistieken bestaan over dodingen door minderjarigen. Het enige centrale materiaal dat daarover beschikbaar is werd verstrekt via de statistieken van de rijkswacht.

Tabel 1. Aantal moord en doodslag volgens leeftijd

Jaartal	Minderjarigen	Meerderjarigen	Totaal
1989	8	270	278
1990	6	254	260
1991	14	296	310
1992	7	268	275
1993	11	316	327

Bron: Generale Staf van de Rijkswacht

Gerechtelijke cijfers of politionele statistieken moeten steeds met een korrel zout bekeken worden (VAN KERCKVOORDE, 1995), maar ook hier is duidelijk dat het gaat om beperkte gegevens van verdachte minderjarigen, en niet om de Belgische cijfers van gerechtelijk bevestigde daders van dodingen.

Om het beeld te kunnen vervolledigen werden andere bronnen aangeboord. Zo werden de jaarverslagen opgevraagd in de gemeenschapsinstellingen. We gingen er immers van uit dat nagenoeg alle jongeren die van een doding worden verdacht bij voorlopige maatregel in een gemeenschapsinstelling worden geplaatst, ook wanneer de jeugdrechter nadien beslist de zaak uit handen te geven. De gegevens uit de jaarverslagen waren echter weinig betrouwbaar omdat de verslagen door niet steeds dezelfde mensen werden opgemaakt en omdat de kwalificatie van moord en doodslag niet steeds op dezelfde manier gebeurde.

Er werd ook gewerkt via alle jeugdrechtbanken. In de veronderstelling dat daders van dodingen relatief uitzonderlijke feiten zijn, veronderstelden we dat jeugdrechters en griffiers zich vrij gemakkelijk de recent voorgekomen gevallen zouden herinneren. Zij werden daarover door de promotoren van de licentiaatsverhandeling aangeschreven. Het resultaat was teleurstellend. Sommige jeugdrechtbanken hadden hun dossiers nagekeken en meldden ons het precies aantal jongeren dat de laatste jaren bij hen was voorgekomen wegens actieve betrokkenheid in een doding, maar de meesten reageerden oppervlakkig, ontwijkend of helemaal niet. Ook dat spoor leverde dus niet de verhoopte resultaten op.

1.3. DAGBLADARTIKELS EN INSTELLINGSDOSSIERS

Uiteindelijk werden twee andere informatiebronnen weerhouden, krantenberichten en dossiers in de gemeenschapsinstellingen.

Mogelijke gevallen van moord en doodslag worden vrijwel steeds van voldoende gewicht geacht om erover in de kranten te berichten. Dit leek een gemakkelijk toegankelijke bron. Een analyse werd gemaakt van kranten die aandacht besteden aan misdaadverslaggeving, d.w.z. *De Standaard*, *Het Nieuwsblad*, *Het Laatste*

Nieuws en de Gazet van Antwerpen. Het onderzoek bleef beperkt tot de Vlaamse kranten, omdat zij ook ruim aandacht besteden aan criminaliteit in Wallonië.

De praktijk was toch moeilijker dan aanvankelijk gedacht. Niet alle kranten bleken even bereidwillig om mee te werken en de archiefdiensten van de bezochte kranten werkten niet overal met dezelfde middelen, zodat het raadplegen ervan soms bijzonder moeizaam verliep.

De belangrijkste informatiebron werd echter de dossierstudie in de gemeenschapsinstellingen. We kregen toegang tot de archieven van de instellingen De Hutten te Mol, De Markt te Mol, De Zande te Ruiselede en Beernem, het Institution Publique de Protection de la Jeunesse te Braine-le-Château. In deze instellingen werden dossiers opgezocht en ingekeken.

In geen enkele instelling werd er echter een bestand bijgehouden van alle geplaatste jongeren met reden van plaatsing. Het werd dus zoeken naar de spreekwoordelijke ‘spelden in de hooiberg’, mede-georiënteerd door het geheugen van bereidwillige personeelsleden. De kans is groot dat er toch een aantal gevallen verloren gingen. De dossiers zelf waren inhoudelijk niet steeds van hetzelfde niveau. In sommige dossiers ontbrak bijvoorbeeld informatie over het slachtoffer, dit omdat de instelling deze informatie niet steeds ontvangt van de verwijzende instanties.

Heel wat gevallen werden zowel in de kranten als in de instellingsdossiers teruggevonden, waardoor het mogelijk was ze aan elkaar te toetsen. Vanzelfsprekend bevatten beide informatiebronnen verschillende elementen, maar daar waar overlapping bestond (aantallen, leeftijd, omstandigheden, kenmerken van slachtoffer en andere) bleek dat de verkregen informatie uit beide bronnen geen tegenstrijdigheden vertoonden. Daarom werd besloten ze in één bestand samen te verwerken.

Teneinde evoluties te kunnen vaststellen, wilden we een relatief lange tijdsperiode in acht nemen. Geopteerd werd om terug te gaan vanaf 1975.

In de gehele periode werden 78 daders teruggevonden, die samen 66 feiten begingen. Er waren bij sommige feiten meerdere minderjarigen als dader betrokken. Bij de 66 feiten vielen 76 slachtoffers, wat impliceert dat er ook een aantal meervoudige dodingen werden gepleegd.

Omwille van de betrouwbaarheid van de gegevens, werden we ertoe genoopt twee afzonderlijke tijdsperiodes te onderscheiden, nl. 1975-1987 en 1988-1993.

De bevindingen worden in onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 2. Overzicht van daders, feiten en slachtoffers

	1975-1987	1988-1993	Totaal
Daders	28	50	78
Feiten	26	40	66
Slachtoffers	33	43	76

De periode 1988-1993 bevat meer daders en dit komt onder meer omdat er voor deze periode ook opzoeken werden gedaan in een Waalse instelling (het IPPJ). Dit was echter niet mogelijk voor de periode 1975-1987. In de eerste periode zitten wel Waalse daders, maar die zijn enkel teruggevonden via de kranten of via hun plaatsing in Mol.

De verdere analyses worden enkel uitgevoerd op het bestand 1988-1993.

2. Het profiel van de dader

2.1. LEEFTIJD OP HET OGENBLIK VAN DE FEITEN

In de criminologie wordt vaak de invariantie-hypothese gehanteerd. Deze hypothese houdt in dat er een vaste verdeling van criminaliteit over de leeftijdsgroepen bestaat, onafhankelijk van sociale en culturele omstandigheden (JUNGER-TAS en KRUISING, 1990; GOTTFREDSON en HIRSCHI, 1986). Volgens deze redenering is er sprake van een snelle toename van de criminaliteit in de tienerjaren, waarbij de top wordt bereikt rond de leeftijd van 16 jaar, waarna de frequentie vrij snel daalt.

Voor dodingen ligt de curve enigszins anders. Volgens onderzoeken zou de top vooral rond de twintig jaar liggen (FALK, 1990; BERGHUIS en DE JONGE, 1993; BLOCK, 1986). In ons onderzoek zou men dan steeds meer levensdelicten moeten terugvinden, naarmate men de leeftijd van 18 jaar nadert. Dat blijkt ook zo te zijn in Tabel 3.

Tabel 3. Leeftijd van de dader

Leeftijd	Aantal	Percentage
14 jaar	5	10.0%
15 jaar	10	20.0%
16 jaar	12	24.0%
17 jaar	22	44.0%
Onbekend	1	2.0%
Totaal	50	100.0%

N = 50
 gemiddelde = 16.041
 $c^2 = 12.469$
 $p < .05$

Miss Val = 1
 SD = 1.040
 df = 3

Er is een significant verband tussen de leeftijd en het aantal gepleegde feiten. De leeftijd van de doelgroep situeert zich tegen de minderjarigheidsgrens. 70% van hen is 16 of 17 jaar. De 'onbekenden' zijn minderjarigen die binnen de doelgroep vallen maar waarvan de exacte leeftijd niet teruggevonden werd.

2.2. GESLACHT

In de periode 1988-1993 werd één enkel meisje teruggevonden. Dit zou deels kunnen te maken hebben met het feit dat we aan de zijde van de Franse Gemeenschap geen onderzoek hebben gedaan van de dossiers in de gesloten meisjesinstelling, maar het zou de zeer sterke tendens niet doorbreken, die ook in de literatuur wordt bevestigd. Meisjes plegen minder frequent en minder ernstige delicten dan jongens. Het is een constant gegeven, zowel in historisch als in internationaal perspectief (POELS, VETTENBURG en WALGRAVE, 1994). De verklaringen daarvoor liggen in de maatschappelijke rol van de seksen en de hiermee samenhangende rolverwachting (ANGENENT, 1991).

2.3. ETNISCHE OORSPRONG

Onderzocht werd niet de officiële nationaliteit van de identiteitskaart, maar wel het land van herkomst van de vader.

Tabel 4. *Etnische oorsprong van de dader*

Etnische oorsprong	Aantal	Percentage
Belgisch	33	66.0%
Marokkaans	7	14.0%
Turks	6	12.0%
Brits	1	2.0%
Frans	1	2.0%
Italiaans	1	2.0%
Jamaicaans	1	2.0%
Totaal	50	100.0%

Deze tabel is moeilijk te interpreteren. Hoewel de Belgische daders zeer sterk overwegen, blijft het relatief grote aantal Marokkanen en Turken opvallen. Zij lijken oververtegenwoordigd in vergelijking met de samenstelling van de Belgische bevolking. Om er een correcte interpretatie aan te geven, zouden er vergelijkingen moeten

worden gemaakt met de samenstelling van de Belgische bevolking; de in België wonende minderjarigen; de woon-, gezins- en schoolomstandigheden; de samenstelling van de populaties bij de Belgische Jeugdrechtbanken; de samenstelling van de populaties in de Gemeenschapsinstellingen. In deze eerste exploratieve studie, zou dat ons echter te ver voeren.

2.4. GEZINSSITUATIE EN GERECHTELIJK VERLEDEN

Er werd onderzocht of het gezin van de betrokkene al of niet gebroken is. 'Gebroken' werd als volgt gedefinieerd: vader en moeder zijn gescheiden (al dan niet officieel), vader en/of moeder zijn overleden, moeder is alleenstaand. 27 van de 50 daders komen uit een gebroken gezin.

Ook het gerechtelijk verleden van de dader werd nagegaan. Als criterium gold minstens één vroeger contact met de jeugdrechter. 28 van de 50 daders hadden zo een gerechtelijk verleden.

3. De omstandigheden van het feit

3.1. DE PLAATS WAAR HET FEIT GEBEURDE

In de grote steden wordt méér (jeugddelinquentie) gepleegd dan erbuiten. De criminologie reikt daarvoor een aantal verklarende elementen aan (MELIS, 1994; WALGRAVE, 1995), gaande van het anonieme en minder solidaire stadsklimaat tot minder sociale controle en meer gelegenheden.

In het reeds vernoemde onderzoek van FALK blijkt de rol van de stad zeer duidelijk. De grote meerderheid van de daders en slachtoffers in zijn bestand leven in de stad. FALK zegt ook dat er een direct verband bestaat tussen overbevolking en moord (1990).

In ons onderzoek werd de omgeving opgesplitst naar graad van stedelijkheid en naar specifieke locatie. Om de graad van stedelijkheid te bepalen werd gewerkt met bestaande categorieën, gebaseerd op o.a. de bevolkingsdichtheid en de omgevings-adressendichtheid (Nationaal Instituut voor de Statistiek, 1993).

De cijfers van het onderzoek (zie tabel 5) laten weinig zien van een mogelijk verband tussen graad van stedelijkheid en aantal dodingen door minderjarigen.

Tabel 5. Stedelijkheid van de gemeente waar het feit gebeurde

Stedelijkheid	Aantal	Percentage
Klasse 1	5	12.5%
Klasse 2	5	12.5%
Klasse 3	4	10.0%
Klasse 4	5	12.5%

Stedelijkheid	Aantal	Percentage
Klasse 5	2	5.0%
Onbekend	19	47.5%
Totaal	40	100.0%

N = 40

Miss Val = 19

$c^2 = 1.61$

df = 4

n.s.

De dodingen vinden plaats in alle stedelijkheidsklassen. Ze gebeuren zowel in een klein plattelanddorp als in een grootstad. Het aantal onbekenden ligt vrij hoog. De Waalse instelling wou deze gegevens niet vrijgeven omwille van de bescherming van de privacy van de betrokkenen.

Op te merken valt dat de dader niet noodzakelijk in de stad woont waar hij het feit begaan heeft. Het kan best zijn dat de stad de jongeren aantrekt door haar ontspanningsfunctie, door de aanwezigheid van vele scholen en door haar materiële voorzieningen. Hierin zijn criminogene factoren aanwezig. Wat erg opvalt is dat de feiten wel gebeuren in alle stedelijkheidsgraden, maar dat deze zaken toch meestal door grootstedelijke jeugdrechtbanken worden behandeld. Het is alsof een aantal jonge grootstadsbewoners hun feiten buiten de grootstad gaan plegen.

De locatie van het misdrijf werd verdeeld in: openbare ruimten (winkels, banken, overheidsgebouwen, ...), private ruimten (woningen) en buiten (straat, park, bos, veld). Het geeft een aanduiding van de mate waarin bepaalde feiten in de privé-sfeer gebeuren.

Tabel 6. Specifieke plaats van het feit

Specifieke plaats	Aantal	Percentage
Openbaar	2	5.0%
Privaat	23	57.5%
Buiten	14	35.0%
Onbekend	1	2.5%
Totaal	40	100.0%

N = 40

Miss Val = 1

$c^2 = 17.077$

df = 2

p < .001

Opvallend is dat het allergrootste gedeelte van de dodingen gebeuren in afgesloten privé-ruimten, en in het merendeel van de gevallen in de woning van het slachtoffer. Dit kan onder meer verklaard worden door de (kennis)relatie die veel daders met het slachtoffer hebben (zie ook verder) (FALK, 1990).

3.2. TIJDSTIP VAN HET FEIT

Een relevant criterium met betrekking tot het tijdstip van het misdrijf is de 'vrije tijd'. Wanneer een dader zijn feit pleegt, is niet onbelangrijk. Hij moet de tijd vinden om het slachtoffer te ontmoeten en het feit te plegen.

Eerst werd de maand onderzocht, veronderstellend dat de vakantiemaanden de meest risicovolle maanden zouden zijn. Dat bleek niet het geval. Alleen de maand augustus sprong er enigszins uit met 7 van de 40 feiten. Maar juli leverde slechts 3 op de 40 feiten op. Ook de jaarwisseling gaf geen opvallende stijging.

Het weekend is voor vele daders het geschikte moment. Bij FALK (1990) vinden we dat iets meer dan de helft van de feiten plaatsvindt op vrijdag, zaterdag en zondag. Dat wordt in onze tabel 7 bevestigd.

Tabel 7. Tijdstip van het feit/dag

	Aantal	Percentage
Maandag	1	2.5%
Dinsdag	3	7.5%
Woensdag	2	5.0%
Donderdag	0	0.0%
Vrijdag	5	12.5%
Zaterdag	9	22.5%
Zondag	6	15.0%
Onbekend	14	35.0%
Totaal	40	100.0%

N = 40

Miss Val = 14

$c^2 = 10.000$

df = 5

n.s.

Een doding gebeurt op elke weekdag, maar vrijdag, zaterdag en zondag steken er duidelijk boven uit. Doding lijkt zo een weekendgebeuren te zijn.

Ook het moment van de dag zelf is niet onbelangrijk. Om na te gaan of het al dan niet donker is wanneer de feiten plaatsvinden, werd een onderscheid gemaakt

tussen: morgen (06u00-12u00), dag (12u00-18u00), avond (18u00-24u00), nacht (00u00-06u00).

Tabel 8. Tijdstip van het feit/moment van de dag

Moment v.d. dag	Aantal	Percentage
Morgen	0	0.0%
Dag	5	12.5%
Avond	12	30.0%
Nacht	13	32.5%
Onbekend	10	25.0%
Totaal	40	100.0%

N = 40

Miss Val = 10

$c^2 = 3.800$

df = 2

n.s.

Tweederde van de feiten gebeurden tussen zonsondergang en zonsopgang.

Uit onze cijfers blijkt dat de vrije tijd een rol kan spelen, omdat we vaststellen dat vele feiten tijdens het weekend plaatsgrijpen. Dit vinden we ook terug bij het moment van de dag. De dader moet voor het plegen van het delict vrij zijn van andere verplichtingen zoals het schoolgaan. De kans om een slachtoffer te ontmoeten tijdens die vrije tijd is ook groter. Het is natuurlijk ook zo dat het donker-zijn op zich een factor is. De dader kan hier gebruik van maken om het feit in anonimiteit te plegen.

3.3. AANTAL DADERS PER FEIT

Agressief gedrag door jongeren ontstaat vaak door groepsinvloeden en door het uit de hand lopen van de situatie (ANGENENT, 1991). Het is een bekend gegeven dat delinquente jongeren meestal vrienden hebben die ook deelnemen aan dergelijk gedrag (FERWERDA, 1992). Het plegen van delinquentie in groepsverband heeft te maken met het algemene belang van de peergroup bij de adolescenten. De meeste jongeren zoeken affiliatie in de peergroup. Er bestaat geen twijfel dat in deze peergroup kleine voorbijgaande delinquentie ontstaat, om eigen krachten, bekwaamheden, rijpheid, moed, onafhankelijkheid uit te testen en om een plaats te verwerven tussen kameraden (FERWERDA, 1992). BERGHUIS en DE JONGE schrijven echter dat 'in een niet onaanzienlijk deel der (moord)zaken sprake is van meer dan één dader' (1993).

Tabel 9. Aantal daders per feit

Aantal daders per feit	
Eén	20 (20)
Twee	6 (12)
Drie	4 (12)
Vier	3 (12)
Vijf	1 (5)
Onbekend (min. 2)	6 (min. 12)
Totaal	40 (min. 73)

N = 40

Miss Val = 6

$c^2 = 33.941$

df = 4

p < .001

De cijfers tussen haakjes geven het aantal betrokken personen weer. De feiten zijn overwegend gepleegd door één persoon. Dit is een significant gegeven. Voor de categorie onbekend kan men zeker stellen dat er minstens twee daders waren per feit. De nadruk op individuele daders, lijkt af te wijken van het doorgaans groepsgebeuren inzake jeugddelinquentie.

Wanneer er meerdere daders per feit betrokken waren, konden we niet nagaan in hoeverre het groepsgebeuren bepalend was voor de doding. Het kan best zijn dat de interactie tussen de personen (elkaar opjutten, iemand die aanstoot, ...) een beter zicht geeft op de genese van het feit. Ook de impact van de meerderjarigen in dit proces is ons niet duidelijk.

3.4. MIDDEL OM TE DODEN

Doding gebeurt niet steeds met een klassiek wapen. Ook voorwerpen of de eigen handeling van de dader kan daartoe een middel zijn (SEGERS, 1978; VAN DE VOORDE, s.d.). Uit vroeger onderzoek blijken vuurwapens en blanke wapens de meest gebruikte middelen te zijn (DE WAELE, 1990; FALK, 1990; SEGERS, 1978). De daders hebben dus wapens in hun bezit. De meesten bewapenen zich om indruk te maken of om zich te beveiligen en niet direct met de intentie om met dit wapen te doden (DE WAELE, 1990).

Een gegeven dat nauw samenhangt met het middel is het contact tussen de dader en het slachtoffer. Tussen beide is tijdens de daad dikwijls een kleine afstand, men kan zelfs spreken van fysiek contact (SEGERS, 1978).

Tabel 10. Middel om het feit te plegen

Middel	Aantal	Percentage
Vuurwapen	13	32.5%
Snij- of steekw.	7	17.5%
Voorwerp/werktuig	5	12.5%
Slagen/stampen	6	15.0%
Verstikking	1	2.5%
Brandstichting	1	2.5%
Combinatie	4	10.0%
Andere	1	2.5%
Onbekend	2	5.0%
Totaal	40	100.0%

N = 40

$\chi^2 = 24.737$

p = .001

Miss Val = 2

df = 7

Eén derde van de feiten werd gepleegd met een vuurwapen. Toch blijkt de minderjarige doder over nog heel wat andere middelen te beschikken. Het laat dus zien dat jongeren over wapens kunnen beschikken. Blijkbaar moet het niet zo moeilijk zijn om aan bepaalde wapens te geraken.

4. Het profiel van het slachtoffer

Van de 40 gepleegde feiten waren er 37 met één slachtoffer en 3 met twee slachtoffers.

4.1. GESLACHT

Uit het onderzoek van FALK blijkt dat de meerderheid van de slachtoffers mannelijk is. Een duidelijke verklaring geeft hij hier niet voor (1990). Ook andere onderzoeken geven aan dat ongeveer 70% mannen en 30% vrouwen slachtoffer zijn bij moord en doodslag (BERGHUIS en DE JONGE, 1993; VAN DEN ESHOF en WEIMAR, 1991).

Onze eigen bevindingen worden in volgende tabel 11 weergegeven.

4.2. LEEFTIJD

Volgens FALK zijn de meeste slachtoffers relatief jong (1990). Ze moeten vooral worden gezocht in de leeftijdscategorieën 20-29 en 30-39 jaar. De min-20 jarigen vormen een grotere categorie dan de +60 jarigen. Uit dit onderzoek blijkt er een duidelijk positief verband te zijn tussen de leeftijd van de dader en die van het slachtoffer enerzijds en het geslacht van de dader en van het slachtoffer anderzijds.

Tabel 11. Leeftijd/geslacht slachtoffer

Leeftijd	Man		Vrouw		Totaal	
	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage	Aantal	Percentage
10-19 jaar	5	19.2%	1	5.9%	6	14.0%
20-29 jaar	1	3.8%	1	5.9%	2	4.7%
30-39 jaar	1	3.8%	0	0.0%	1	2.3%
40-49 jaar	2	7.7%	2	11.8%	4	9.3%
50-59 jaar	0	0.0%	1	5.9%	1	2.3%
60-69 jaar	0	0.0%	2	11.8%	2	4.7%
70-79 jaar	3	11.5%	4	23.5%	7	16.3%
80-89 jaar	3	11.5%	3	17.6%	6	14.0%
Onbekend	11	42.3%	3	17.6%	14	32.6%
Totaal	26	100.0%	17	100.0%	43	100.0%

N = 43

$\chi^2 = 6.783$

n.s.

Miss Val = 14

df = 7

16 cellen hebben een E.F. < 5

De mannelijke slachtoffers hebben in het onderzoek een overwicht, maar dat is vooral te wijten aan de jongere leeftijden (tot 19 jaar!) en aan het grote aantal mannelijke slachtoffers waarvan de leeftijd onbekend is. Voor zover de leeftijd bekend is, domineren de vrouwelijke slachtoffers vanaf 40 jaar. Er is geen statistisch verband tussen leeftijd en geslacht van het slachtoffer.

In de Nederlandse cijfers zijn opmerkelijk minder oudere slachtoffers vermeld.

4.3. RELATIE MET DE DADER

De relatie met de dader betekent dat het slachtoffer de dader reeds kende voor de doding. Uit onderzoek blijkt dat de meeste daders hun slachtoffer kenden, zelfs dat vele daders een of andere band hadden met hun slachtoffer. Dit gegeven past binnen

de criminogenese van de daad (DE WAELE, 1990). FALK onderscheidt volgende categorieën, in dalende volgorde: vrienden, familieleden, echtgenoten, burens, verliefden en werkcollega's (1990).

Tabel 12. Aard van de relatie met de dader

Aard van relatie	Aantal	Percentage
Geen	20	46.5%
Familie	11	25.5%
Vrienden/kennissen	3	7.0%
Bekenden	5	11.6%
Onbekend	4	9.3%
Totaal	43	100.0%

Haast de helft van de slachtoffers kende zijn dader niet. Eénvierde van de slachtoffers was familie (broer/zus, vader/moeder, grootvader/grootmoeder).

Vermoedelijk vielen de slachtoffers bij vele feiten niet zo maar toevallig. We hebben de rol van het slachtoffer tijdens het feit echter niet kunnen onderzoeken. Het zou veel kunnen verklaren, moesten we de impact van het slachtoffer op het gebeuren kennen. We hebben dit gepoogd door het nagaan van de relatie met de dader. Hierbij valt dan het aandeel van de familieleden op. Zeer waarschijnlijk kadert het doden van familieleden in een breder gezinsconflict. Aan de andere kant is de kans om familieleden (en andere bekenden) te doden groter, omdat de dader met deze personen meer omgang heeft.

5. Het motief

Twee grote categorieën werden gebruikt: materiële en emotionele motieven. Deze opsplitsing zou het vermoeden kunnen bevestigen of ontkrachten dat minderjarigen vooral een doding begaan in een emotionele sfeer. De emotionele motieven werden verder opgesplitst in: problemen thuis, liefdesproblemen, problemen van seksuele aard en conflicten rond wraak, jaloezie, pesterijen en racisme. Deze vier deelcategorieën zijn duidelijk niet van gelijke inhoud; een vaderdoding wegens een aanslepend generatieconflict en een uit de hand gelopen vechtpartij wegens racisme zijn bijvoorbeeld totaal verschillend. Toch ligt aan elk van deze vier een emotionele beleving aan de grondslag. Ook in de geraadpleegde literatuur werd dit teruggevonden.

De motieven die aan de grondslag liggen van dodingen mogen niet los gezien worden van andere elementen: de rol van het slachtoffer, de plaats en het tijdstip

van de misdaad en de materiële en emotionele toestand van de dader. Meestal, zoals bij roofovervallen en conflicten in de emotionele sfeer, is het niet moeilijk om een motief te ontdekken. Hiermee is niet gezegd dat daarmee altijd een afdoende verklaring is gegeven: waarom immers eindigt die ene woordenwisseling wel en eindigen de meeste andere niet met de dood van één van de partijen (DE WAELE, 1990; FALK, 1990)? Bij FALK is het belangrijkste motief van een doding een ander misdrijf. Andere motieven bij hem zijn uitlokking door het slachtoffer en jaloeziesheid.

Tabel 13. Motief van de dader

Motief	Aantal	Percentage
Materieel	26	52.0%
- <i>geld</i>	25	
- <i>andere</i>	1	
Emotioneel	16	32.0%
- <i>liefde</i>	2	
- <i>thuis</i>	6	
- <i>conflict</i>	8	
Andere	7	14.0%
Onbekend	1	2.0%
Totaal	50	100.0%

N = 50

$c^2 = 11.061$

$p < .05$

Miss Val = 1

df = 2

Het verband is significant. In de categorie emotionele motieven vallen de conflicten op. De oorsprong van zulke conflicten liggen in jaloezie, pesterijen en naijver. De 'andere' zijn o.m.: wraakpleging, 'gestoorde persoonlijkheid', serieus onder invloed zijn van alcohol, actie voeren tegen de maatschappij en er was ook iemand bij die zijn vriend wou helpen.

De gebruikte indeling is zeker vatbaar voor discussie. Toch leek onze indeling de meest logische. Het is gevaarlijk om van een daad het motief aan te geven. Dodingen zijn vaak het resultaat van een onomkeerbaar proces. De dodelijke actie zelf is dan het barsten van de bom. Met andere woorden, tijdig ingrijpen had de doding kunnen voorkomen. Om dit te staven was het beter geweest de daders zelf aan te spreken, maar dit lag niet binnen onze mogelijkheden. De dodingen vanuit materiële drijfveer passen in ons beeld over een maatschappij die gericht is op consumptie en

prestatie van haar leden. De emotionele dodingen, die ontstaan uit conflicten waar gevoelens aan de grondslag liggen, zijn misschien begaan door daders die niet geleerd hebben op een maatschappelijk aanvaardbare manier met deze gevoelens om te gaan. Deze daders beschikken misschien niet over adequate communicatievaardigheden, zij richten zich misschien te veel tot het fysieke.

Opvallend is dat de plegers van materieel gemotiveerde dodingen veel méér beantwoorden aan het traditionele profiel van de ernstige jeugddelinquent. Twee derden van hen (of 18 van de 25) komt uit een gebroken gezin (er is 1 dader waarvan de gezinstoestand niet bekend is), terwijl dit in minder dan de helft het geval is bij de emotioneel gemotiveerde dodingen. Voor zover bekend, hebben 20 van de 24 materieel gemotiveerde doders een gerechtelijk verleden (2 met een onbekend gerechtelijk verleden), wat slechts bij 5 van de 16 emotionele doders het geval is.

6. De gerechtelijke reactie

Hiermee werd nagegaan hoe het gerecht reageert op minderjarigen die doden. De jeugdrechter kan twee lijnen volgen met een minderjarige die een als misdrijf omschreven feit heeft gepleegd. Ofwel houdt hij de minderjarige onder zijn bevoegdheid en kan hij een maatregel opleggen (berisping, onder toezicht stellen van een sociale dienst, plaatsen bij een geschikt persoon of in een geschikte instelling of plaatsen in één van de gemeenschapsinstellingen voor bijzondere jeugdbijstand). Ofwel geeft hij de minderjarige, enkel wanneer deze 16 of ouder is, uit handen en komt de minderjarige terecht in het volwassenstrafrecht. Hij kan dan o.m. voor assisen komen of geïnterneerd worden.

Tabel 14. Gerechtelijke reactie

Beslissing jeugdrechter	Aantal	Percentage
Maatregel	32	64.0%
Uit handen geven	16	32.0%
- <i>assisen</i>	10	
- <i>internering</i>	1	
- <i>onbekend</i>	5	
Onbekend	2	4.0%
Totaal	50	100.0%

Op deze tabel kon geen statistische verwerking gebeuren omdat er ongelijke kansen zijn tussen de verschillende mogelijkheden. De uithandengeving wordt voor ruim

eenderde van de daders toegepast. Dit gegeven roept vragen op inzake de gelijkheid voor de wet. Er ligt een wereld van verschil tussen een maatregel tot 18 of 21 jaar en een gevangenisstraf van 10 jaar. De vraag is o.m. of de roep om doorverwijzing naar het gemene recht te vergemakkelijken zal leiden tot een verbetering van deze toestand.

7. Besluit

Methodische tekortkomingen, eigen aan de context van dit onderzoek, laten twijfel bestaan over de volledigheid van het onderzocht materiaal voor wat betreft de hoeveelheid dodingen die in de periode 1988-1993 door minderjarigen zijn gepleegd. Toch maken we ons sterk dat het aantal van 40 dodingen, waarin 50 minderjarige (mede)daders in totaal 43 slachtoffers hebben gemaakt, niet ver van de waarheid zal liggen. Bijna allen worden, minstens voor een korte periode, in een gemeenschapsinstelling geplaatst en daarvan is een dossier opgemaakt. Daarenboven zijn de dagbladen er als de kippen bij om een dergelijk feit te vermelden. De vergelijking tussen deze twee bronnen heeft ons verder in de overtuiging gesterkt dat weinig dodingen door minderjarigen ons kunnen ontgaan zijn. Vanzelfsprekend zouden andere informatiebronnen, zoals gesprekken met klinische onderzoekers, of meer uitgebreide studies van levensgeschiedenissen van jongeren die doodden een rijker materiaal hebben opgeleverd inzake de psycho-sociale context van dit delict. Dit lag echter buiten het bestek van deze studie, die de bedoeling had een eerste inventaris op te maken van de problematiek zoals ze zich in België aandient.

In de periode 1988-1993 zijn in België dus per jaar gemiddeld tussen de 6 en 7 dodingen begaan door minderjarigen. Dat is tussen de 1.5 en 1.7 per duizend van het aantal minderjarigen dat ieder jaar door de Belgische jeugdrechtbanken wordt gevonnist. Deze zeer lage cijfers worden ook teruggevonden in de ons omringende landen (MEHLBYE en WALGRAVE, 1995). In de Verenigde Staten bedraagt de relatieve hoeveelheid dodingen door minderjarigen minstens het 20-voudige (WALGRAVE, 1994).

De door ons bestreken periode laat ook geen systematische evolutie zien. Er is geen enkele tendens tot stijging noch tot daling vast te stellen. Dat loopt trouwens parallel met de grote stabiliteit van de totale hoeveelheid jongeren die jaarlijks door de Jeugdrechtbanken worden gevonnist omwille van delicten, of omwille van 'als misdrijf omschreven feiten tegen de personen' (VETTENBURG, 1995).

Deze relativerende opmerkingen nemen vanzelfsprekend niet weg dat elke doding (door een minderjarige of een meerderjarige) als een interpersoonlijke catastrofe moet worden beschouwd. Over de aard daarvan konden we slechts enkele indicatoren verzamelen. Globaal genomen komen we er dan toe minstens twee soorten van dodingen door minderjarigen te onderscheiden.

Voor een aantal jongeren is de doding een uitloper van een negatieve loopbaan, met gerechtelijke voorgaanden en een escalatie in de ernst en de frequentie van delinquentie. Dat er uiteindelijk toch een doding heeft plaatsgevonden is eigenlijk

het gevolg van een noodlottige samenloop van omstandigheden inzake het slachtoffer, omstandigheden (alcoholgebruik), beschikbaarheid van een wapen. De leefstijl, veeleer dan de leeftijd, kan hier als een meer systematische factor worden aange-merkt. Hier is het eerder toevallig dat de dader minderjarig was op het ogenblik van zijn daad.

Een zeer grote groep valt echter helemaal buiten dat traditionele profiel van zware jeugddelinquent. Zij komen uit een (uiterlijk) volledig gezin, met een meestal behoorlijke status, hebben géén gerechtelijke voorgaanden. Een voorbeeld hiervan is de doding door een jongen met een goede schoolcarrière, gepleegd op zijn vader die een hoog gekwalificeerde job uitoefende en die, samen met zijn echtgenote, sterk in het verenigingsleven was betrokken. Waarschijnlijk gaat het hier om de noodlottige afloop van een gezinsconflict, waarover een grondige klinische studie veel meer zou kunnen aangeven.

Doding door minderjarigen kan dus niet zomaar worden beschouwd als de 'top van de ijsberg', als een uitvergroting van de traditionele jeugddelinquentie. Het is, minstens voor een groot deel, een atypisch, interpersoonlijk accident.

A fortiori bevatten noch de kwantitatieve evolutie, noch de kwalitatieve analyse van het fenomeen enige reden om algemene conclusies te trekken over de evoluties van de jeugddelinquentie en de noodzaak om daar strakker tegen op te treden, zoals de paniekreacties na een dergelijk incident dikwijls suggereren.

Bibliografie

ADRIAENS, L., *Proces van een proces. De zaak Dirk D.W.*, Antwerpen, Kluwer, 1980, 149 p.

ANGENENT, H., *Achtergronden van jeugdcriminaliteit*, Antwerpen, Houten, 1991, 338 p.

BERGHUIS, A.C. en DE JONGE, L.K., 'Moord en doodslag in 1989 en 1992, een secundaire analyse', *Tijdschrift voor Criminologie*, 1993, 55-62.

BLOCK, C.R., 'Tijd, leeftijd en misdaad: een analyse van levensmisdrijven in Chicago', *Justitiële Verkenningen*, 1986, 161-188.

BRIGUET-LEMARRE, M., *L'adolescent meurtrier*, Toulouse, Edouard Privat, 1969, 287 p.

DE WAELE, J.P., *Daders van dodingen. Vergelijkende analyse, I*, Antwerpen, Kluwer, 1990, 587 p.

FALK, G., 'Murder'. *An analysis of its forms, conditions and causes*, North Carolina, Mac Farland & Company Inc. Publishers, 1990, 277 p.

- FERWERDA, H., *Watjes en Ratjes. Een longitudinaal onderzoek naar het verband tussen maatschappelijke kwetsbaarheid en jeugdcriminaliteit*, Groningen, Wolters-Noordhoff, 1992, 301 p.
- FOUCAULT, M., *Moi, Pierre Rivière, ayant égorgé ma mère, ma sœur et mon frère... un cas de parricide au XIXe siècle*, Paris, Editions Gallimard, 1973, 335 p.
- GARDINIER, M., *The deadly innocents. Portraits of children who kill*, London, Yale University Press, 1985, 190 p.
- GIRET, G., *Violence et meurtre à l'adolescence*, Paris, Editions Universitaires, 1991, 145 p.
- GOTTFREDSON, M. en HIRSCHI, T., 'Leeftijd en de verklaring van criminaliteit', *Justitiële Verkenningen*, 1986, 151-160.
- JUNGER-TAS, J. en KRUISSINK, M., 'Ontwikkelingen van de jeugdcriminaliteit: periode 1980-1988', in *Onderzoek en Beleid*, W.O.D.C., 100, Arnhem, Gouda-Quint, 1990, 79 p.
- MEHLBYE, J. en WALGRAVE, L. (eds.), *Confronting Youth in Europe. Juvenile Delinquency and Juvenile Justice in Europe*, Copenhagen, AKF, 1995.
- NATIONAAL INSTITUUT VOOR DE STATISTIEK, *Bevolkingsstatistieken 1993*, Ministerie van Economische Zaken, 1993, nr. 2.
- POELS, V., VETTENBURG, N. en WALGRAVE, L., 'Meisjes in de Belgische Gerechtelijke Jeugdbescherming', *Panopticon*, 1994, 56-70.
- SEGRS, S., *De behandeling van jongens die in het R.O.G. Mol geplaatst zijn omwille van moord*, s.l., C.O.V.K., 1978, 52 p.
- SERENY, G., *Meurtrière à 11 ans, le cas Mary Bell*, Paris, Denoël-Gonthier, 1974, 379 p.
- VANDEBUSSCHE, E. en VERHOEVEN, R., *Doding door minderjarigen in België en Nederland, een vergelijkend onderzoek*, licentiaatsverhandeling, KU Leuven, 1994, 127.
- VAN DEN ESHOF, P. en WEIMAR, E.C.J., 'Moord en doodslag in Nederland. Nederlandse gegevens in internationaal perspectief', *Justitiële Verkenningen*, 1991, 8-34.
- VAN DE VOORDE, H., *Gerechtelijke Geneeskunde*, Leuven, Wouters, s.d., 189 p.

VAN KERCKVOORDE, J., *Kritiek van de informatie*, Cursus Tweede Licentie Criminologische Wetenschappen, 1993-94, 520 p.

VETTENBURG, N., 'Jeugddelinquentie stijgt?!', in G. DECOCK en PH. VANSTEENKISTE (eds.), *Naar een jeugdsanctierecht*, Gent, Mys & Breesch, 1995, 87-96.

WALGRAVE, L., *Juvenile Crime and Criminal Policy in Europe: the case of Belgium. With some Comments on the Differences with the USA*, Miami, ASC-meeting, november 1994, 19 pp.